

Patrimoni rehabilitat de la vall de Boí. Incasol

Antoni Navarro i Cossío

La vall de Boí. Patrimoni de la humanitat

Va ser durant els darrers dies de l'any 2000. A la llunyana ciutat australiana de Cairns, la UNESCO va reconèixer bona part de les esglésies romàniques de la vall de Boí com a patrimoni de la humanitat.

A més de felicitar-nos per aquesta important distinció, ens podem preguntar què representa aquesta qualificació.

D'una banda vol dir que les esmentades construccions són unes obres excepcionals que sobrepassen el seu marc local i nacional i que entren dins del conjunt d'obres de l'home de caràcter universal, com a referència obligada d'allò que la civilització ha fet i ha conservat en el decurs dels segles i com a mostra del seu geni creador en el camp de la cultura i símbol, en aquest cas, de la seva religiositat, del seu art, de les seves tradicions i de les relacions de poder.

De l'altra, significa un repte d'exigències per a la nostra societat a fi que les mantingui i en garanteixi la conservació, la difusió i el coneixement per als ciutadans d'ara i de les futures generacions.

Però aquesta distinció no neix de la simple evidència de l'inqüestionable valor que té. Ha calgut un llarg i de vegades feixuc treball de recerca, investigació, restauració i actuacions de tota mena per poder assolir aquesta distinció.

Que el romànic del nostre país és important no és una cosa desconeguda, almenys per a nosaltres, els catalans. El que ja no és tan clar és si aquest reconeixement d'allò que és nostre és compartit per la resta de països i cultures.

De monuments romànics excepcionals n'hi ha en bona part de l'Europa hereva de la cultura clàssica. Qualsevol que hagi viatjat o follejat llibres sobre el romànic europeu de França, Alemanya, Itàlia, Espanya, etc. coneix elements de valor inqüestionables, a vegades superiors a aquestes petites esglésies perdudes en una vall tancada dels Pirineus. Fins i

tot, moltes estan més ben construïdes, tenen dimensions més grans, en definitiva, són més imponents.

Així, doncs, què tenen els temples de la vall de Boí per a sobresortir de la resta?

Sobretot el fet de ser un conjunt homogeni en el temps, en el seu estil, en la seva implantació en un territori de característiques similars, en la seva profunda i total integració en el paisatge natural i en els nuclis de població que li donen suport i que, malgrat tot, encara conserven aspectes i valors coetanis amb l'època de construcció. Si a tot això s'afegeix el conjunt de les pintures murals, que, en la seva major part són exposades al Museu Nacional d'Art de Catalunya, fa de tot plegat un conjunt de valor universal i afortunadament imbatible.

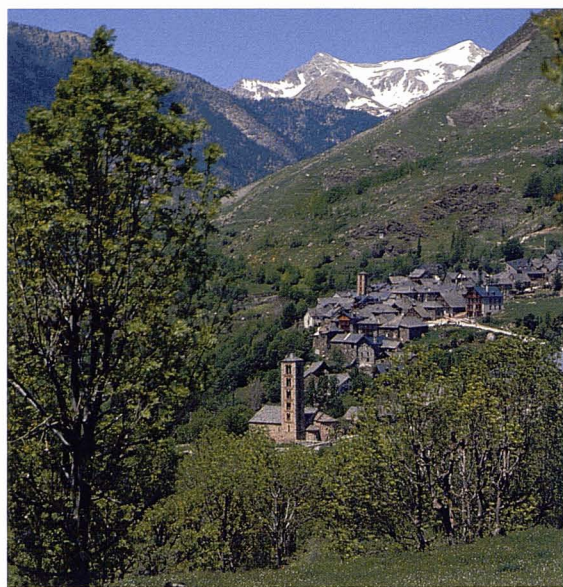
Va ser a la darrereria dels anys 80 que l'Administració catalana va iniciar els treballs i estudis pertinents per protegir i posar en valor aquests monuments. En aquells moments s'estava iniciant el desenvolupament turístic d'aquella vall pirinenca amb l'aparició dels primers excessos edificatoris i de les primeres agressions al paisatge amb reinterpretacions constructives allunyades de la tradició del lloc que superaven la capacitat d'assimilació per part del territori.

Era necessari fer compatible que l'explotació turística de la vall preservés i garantís la pervivència dels valors culturals i paisatgístics de la zona per mitjà de la reconducció de les expectatives turístiques i de lleure, legítimes i necessàries per aconseguir sense traumes l'inexorable canvi d'una societat essencialment agrícola i ramadera a una altra de serveis, el futur més clar per a un territori on calia, a més, ajudar a fixar-ne la població.

D'aquesta tensió entre un passat excepcional però abocat a l'abandó i el despoblament i un futur actiu i generador de riquesa però amb perill de destruir el delicat equilibri artístic i

Rehabilitació de carrers. Incasol

Santa Maria de Taüll. Toni Vidal. DG de Turisme, Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme

natural existent, calia obtenir-ne una àmplia reflexió i generar propostes que donessin a la vall de Boí un futur, com ara es diu, sostenible. Per aquest motiu, va néixer el Programa Boí, una proposta de revalorització de la totalitat del conjunt, tant dels nuclis com de les esglésies i el marc paisatgístic natural.

Fins aleshores sols estaven protegides legalment com a Bé d'Interès Cultural (ara Bé Cultural d'Interès Nacional) les esglésies de Sant Climent i Santa Maria de Taüll (1931), Sant Joan de Boí i Santa Eulàlia d'Erill-la-vall (1961). Aquestes proteccions, si bé importants, no cobrien de manera exhaustiva ni unitària el conjunt ni estaven en concordança amb la importància del lloc.

És per això que es va aplicar a tota la vall un tractament globalitzador i de respecte dels components culturals, artístics, etnològics i paisatgístics que defineixen la zona com a lloc històric i es va procedir a fer els treballs necessaris per aconseguir-ne una protecció més integral. Aquesta tasca va culminar amb vint-i-una declaracions monumentals de béns d'interès nacional, l'any 1992, que incloïen les esglésies de Sant Feliu de Barruera, Santa Maria de Cardet, l'Assumpció de Coll, la Nativitat de Durro, els seus entorns de protecció i les ermites de Sant Quirc de Durro i de Sant Quirc de Taüll. A la vegada també es van protegir les esglésies de Sant Climent d'Iran, de la Mare de Déu de les Neus d'Irgo i l'ermita de Sant Salvador d'Irgo, pròxima a les altres.

D'altra banda, atenent a l'indubtable valor tradicional, ambiental i de manteniment de tipologies constructives autòctones, també es van protegir com a conjunt històric els nuclis de Barruera, Boí, Cardet, Coll, Durro i Erill-la-vall i es va declarar la vall de Boí marc general i unitari de tot el conjunt, és a dir, lloc històric (1993).

La tasca protectora de la vall es va continuar amb la redacció de noves normes urbanístiques que preservessin els va-

lors dels nuclis i a la vegada preveïessin la necessària ampliació i desenvolupament de tots els conjunts protegits. Aquesta tasca va culminar amb l'aprovació d'aquestes iniciatives l'any 2000.

Durant aquests anys no s'ha actuat només en el camp de la protecció legal que, si bé era imprescindible, no era suficient per a garantir-ne la pervivència. També es va procedir a una restauració sistemàtica de totes les esglésies protegides, tasca en la qual encara estem compromesos.

Aquests darrers anys s'han restaurat les esglésies de Santa Eulàlia d'Erill-la-Vall, Sant Joan de Boí, Nativitat de Durro i Sant Quirc de Durro i, a la vegada, s'ha museïtzat l'església de Sant Climent de Taüll. Els criteris generals d'aquestes actuacions s'han regit pel rigor científic i d'investigació arqueològica i per la recuperació dels béns mobles encara existents als temples.

D'altra banda, s'han intentat dur a terme restauracions integrals amb l'aportació, sempre polèmica, però al nostre parer en aquest cas imprescindible, de reproduccions dels elements pictòrics i escultòrics més significatius, atès que els originals són als museus catalans. Així, a l'església d'Erill-la-vall es va instal·lar una reproducció del Davallament i a Sant Joan de Boí es van reproduir les pintures murals que la distingeixen de tota la resta. Properament es preveu restaurar l'església de la Mare de Déu d'Irgo i s'està treballant en el projecte de Santa Maria de Cardet.

Durant aquests anys en què s'ha estat protegint i treballant a la vall, es va parlar de la conveniència d'aconseguir el reconeixement del caràcter d'universalitat per part de la UNESCO.

El primer pas, imprescindible, va ser aconseguir que l'elementat conjunt entrés a la llista indicativa de la UNESCO, categoria que s'aconsegueix quan un país, en aquest cas

Vall de Boí. Incasol

l'Estat espanyol, s'adreça a la institució internacional i presenta uns elements que es consideren mereixedors de l'alta distinció.

El fet que existís un pla d'actuacions de restauracions dels monuments i que a més s'estigués duent a terme i que tot estigués avalat per un planejament urbanístic amb una clara vocació conservadora dels valors arquitectònics, ambientals i culturals de la vall va influir decisivament en l'èxit de la candidatura catalana.

Els treballs concrets i els documents pertinents específics per a la declaració de patrimoni de la humanitat van ser assumits per la Diputació de Lleida amb el suport del Govern català i l'Ajuntament de la vall.

El resultat ja és conegut i, com ja hem dit més amunt, des del desembre del 2000, les esglésies de la vall de Boí formen part del conjunt d'elements més excepcionals del món.

Podríem pensar que el tema de la vall de Boí ja està conclòs, però en realitat entenem que no hem fet més que començar-ne la protecció, la restauració i la posada en valor, i que està esdevenint un important laboratori on s'ha de comprovar si és possible conservar i potenciar un patrimoni excepcional, però de notable fragilitat, immers en un lloc turístic de primera magnitud. El temps serà el jutge inapel·lable d'aquesta aposta.

Antoni Navarro i Cossío
cap del Servei de Patrimoni Arquitectònic
del Departament de Cultura

Detall de rehabilitació. Incasol

Avi descansant. J. Abella (EVA)